

Издава сваког четвртка
на цијелом табаку.

Стаје за *Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину*:

годиншње . . . 4 еор.

на по године . . 2 "

на четврт године 1 "

за Србију и све друге земље

годиншње . . 15 еранака

на по године . . 8 "

на три мјесца 4 "

у злату.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАЗЛОВИЋ.

Претплата на Црне Го-
ре и сва писма шаљу се
самог уреднику.

Претплата на Србије у-
пућује се Великиру Вало-
жићу у Биоград, а на дру-
гих крајева под адресом
Р. Рамадановић Савино-
(за „Црногорку“).

Претплату примају сви
наши књижари и нови-
нарске експедиције. Не-
офанкирани писма не при-
мају се.

БРОЈ 42.

Цетиње, 29. Новембра 1884.

ГОДИНА I.

БАЛКАНСКА ЦАРИЦА.

Драма у три чина.

Чин први.

Град Жабљак. Једна одаја у двору Ивана Црнојевића,
намјештена по укусу XV. вијека.)

Призор трећи.

(Долази Ибраим-ага и клања се по турски.)

Ибраим-ага.

Смјерно се клањам и кланем скупо
Другом стојеру државе круте:
Бега Ивана, цара Јунака,
Млађему сину част, срећа свака!

Станко.

Цару и Царству, што једно бије,
Част! Добро здравље и тебе да је!

(пуче се.)

Први пут, ага, у госте дошо?

(даде му знак да седе.)

Ибраим.

У гостоприме ја стране ваше
Први пут овом долазним сада,
С пунијем срцем лијених нада
За добро и мир два Господара,
Твојега оца и мога цара.

Станко.

Па мир је сталан међу државе.

Ибраим.

Ал' неко хоће да се крваве.

Станко.

Ма ко то, ага?

Ибраим.

Ти знаш лијено!
Чељаде свако па и елијено
Вијети може на што идете.
Ал' чујеш, Књаже, вјере ми свете!
Ко крв заметне на правди Бога,
Побједа није на страну тога;
Цареву снажну пуштите руку,
Па дасте вашу Кројском хајдуку!

Станко.

Није он хајдук, но вођ хришћански!

Ибраим.

Јанко је вођа — он хан царски!

Станко.

Шапица људи, добровољаца,
Помоћ му сва је Црногораца.

Ибраим.

Не... но ти крећеш! Војка! Барјаци!
Како чух овђе, а то су знаци
Као најгрђи за одношаје,
Па мјесто мира сад рат настаје.

Станко.

Како му драго, рат нека буде,
Ко има право нек сабље суде.

Ибраим.

Еј, крв је људску ако просипата,
И црвен кавзи ко ће тој дати?

Станко.

Крвљу залисто и коњске стопе
Све још Азије до сред Европе,
Зар да штедите још кавзу наше,
Кад Јаничари свијет поклате?!
Од над вукови за дуну море?!
Остави, ага, мудрости старе
И ваше приче и лажрије!
Никада вама до мира није:
Дно свијета држите трећи
А све хоћете још да сте већи.

Ибраим.

Ми све по Божијој идемо вољи,
А криви писмо ако смо бољи.
Његова рука снагу нам даје,
Којом цар прави свијет осваје.
Благо свијету, када наш буде!
Слога ће настати међу све људе,
Ноћи ће мирно сједовати дану,
Зло мислит' не ће хајван хајвану;
Во тада вола не ће шћет' боети,
Конац ће бити свакој лудости.

Станко.

Може бат', ага, мислите тако.
Ал' свијет није савити лако
Као мараму, па с њом у торбу.
Хришћани, видни, крваву борбу
Прегли су с вама повест' до краја.

Ибраим.

Хришћанство лудо, сликана раја!
 Цар то да не мож! не може! не ће...
 Чаркањем славим све срди веће
 Царево срце, па борба траје,
 А за нас Турко та борба шта је?
 Тек пала једна! Хришћанство пада
 Све од Будима до Цариграда,
 Што у гроб није, робље је наше —
 До ове мале земљице наше!

Станко.

Ви у Шам онет можете поћи!

Ибраим.

У Бечу Султан наш мора доћи
 И сјести у Рим и Златном Прагу,
 Па послѣ Москву дати ће врагу —
 То књига Божја и коран пише!

Станко.

Ја не ћу, ага, ни једну више!
 У крупне ласно узех! се може.
 Знаш... ти си наш гост... сачувај Боже
 Да се у кућу наљутиш моју!

Ибраим.

Баш и немојмо о рату, боју...
 И већ кад друга не може бити,
 Но си сканио Кроји ходити
 Ја не ћу више...

Станко.

Бе је сад Султан!

Ибраим.

У Стамбол, Књаже, добри му дан!

Станко.

Диван је Стамбол говоре јуди.

Ибраим.

Достојан да цар из њега суди
 Цијелу свјету...

Станко (за себе.)

Па ни тад нама!

Ибраим.

Украшен дивно с хиљаду храма.

Ах, та ми смо знали Турци

Да је Стамбол круна свјета,

Вијега наше славе тражи,

Нађе нам га вјера света.

Што би свијет без Стамбола?

Што би Стамбол без јунака?

А јунаци инокосни

Бише били без Турака!

Дугачка је борба била

Међу кретом и кораном,

Па се коран свети вјенча

Са побједом над крст славном.

Љуто бише завађени,

Око чеса, чуда није:

Два симбола, двије вјере,

Све рад красне Византије.

(Занесено.)

Еј Стамболе, вјечни граде!

Величине пунах сваке!

Ти си срећан, кад цар Мурат

У моћне те држи шаке!

Јест, Књаже млади, Стамбол је глава
 Градова свијех, и наша слава;
 Извор је моћи и величине,
 Свједок јунаштва, наше врлине.

Станко.

Има ли тамо лијепих жена?

Ибраим.

Има ли жена лијепих тамо?

О Књаже драги! теке ту само

Може се лијепо наћи чељаде,

С којима наши јунаци сладе

Живот, који је посвећен вјери, —

О то је јато хурија кхери!

Станко.

Вели се коња добрих имате.

Ибраим.

Ми махом б'јесне јашемо хате.

А имамо и Арапа

Који јашу бедевије,

Од којих ластавица

У трк бржа тица није;

Са којих простор лиња

И бескрајност стић' се дава,

На њима су лака седла,

Кад полете — муња права!

Станко.

Вјера ви је мало тупа,

А остало све је боље.

Ибраим.

Вјера нас је кријенила

На свакоје бојно поље;

Ах вјера је наша чиста

Као мисли самог Бога;

Прво слово пророк каже

Да је у њој: братска слога!

Вјера права нам промаља

С врх небеса чуда свака,

Те Турчину, када гине

За њу, смрт је мила, лака.

И она нам крјепост даје

Сви да мремо без жалости,

Вјечност нама обећаје

Пуну ђефа и сладости.

О, да знадеш млади Књаже,

Што рај за нас Турке спрема,

За најбржег од Турака —

Того добра сад цар нема.

Ах, слатко је Турчин бити!

Човјек друго што бит' може?

А што Турчин ти нијеси,

Књаже млади, жали Боже!

Ах, да ти је сркнут меда

Наше вјере, нашег дина,

И да ти је чут' доброту

Благог срца Падшине;

И да ти је Стамбол вијет'

И кубета и мунаре —

О, при томе, што је Жабљак,

И прквица у Понаре?

Што је Зета, при простору

Циана ц'јеле Румелије?

Што је мала Црна Гора

Спрам Бугарске и Србије?

Што је Ловћен спрам Балкана ?

Што је Иван при падини ?

Син Иванов ти си мали —

Син Султанов био б' виши !

Што је једна само жена ?

Што ће једна заручница ?

Што ће соко, када нема

Јато танких јаребица ?

Што ће борба ? што ће муке ?

И залудно опирање,

Кад међ слугом и међ краљем

Остаје ти за бирање ? (Угатаје.)

Аман, заглушам господство твоје,
Ма што ћеш: Књаже ? Свак хвали своје !

Ко види сунце, нека га грије,

А ко не види, нек зубљу вије.

(Наставиће се.)

О ПЈЕСНИШТВУ НАШИЈЕХ ДАНА.

(Наставак.)

Висока класичка вриједност великих народних епа навела је најгенјалније пјеснике свих народа, који имају књижевност, да се огледају у умјетничком епу.

Разлика је између народног и вјештачког епа у томе, што се у народном епу опјевају догађаји који су се доживјели или које је народна фантазија створила, а у умјетничком епу пјесник бира што му је воља, па често и стран предмет узме да обради.

Одмах напријед морамо рећи, да умјетничко епско пјесништво ни код једнога народа није стигло народно. Највећи пјесници огледали су се на том пољу и створили су доста дивна дјела, али до висине народнијех епа нијесу се могли успети.

Споменућемо само њеке.

Међу римским пјесницима бликовао се највише Вергил својом „Енеидом“. Кроз цијели средњи вијек, па и у новије доба држало се, да је „Енеида“ класични еп, који савршенством својим превазилази и самога Омпра. Јован Милер рекао је, да је то највећа заслуга Омпрова, што је родио Вергила. И данас се свуд по гимназијама чита „Енеида“, премда јој је цијена сведена на праву мјеру.

Вергилова „Енеида“ није ништа друго него копија Омпрове Илијаде и Одисеје, заједно узевши. Дутање Енејево по мору и причања Дидоне прегледана су с Одисеје; борба његова с Турном прегледана је с Илијаде.

Као свака копија, тако је и ова бљива. Вергилијева „Енеида“ не може се ни приближити Омпровој Илијади и Одисеји. Наполеон Први учинио је међу њима ово поређење: Омир је човек из јуначкога доба, који је знао шта је то бој; Вергил је учо, који никад није пушчанао праха мјерсао.

Средњи и новији вијек изабацио је на књижевно поље многе „јаде“: ту су „месијаде“, „лујизијаде“, „анријаде“, па чак и „милошијаде“. Не могући се већ више служити митологијом, пјесници су се служили у својим епским дјелима хришћанским елементима. Некако су се сви врзли

око раја и пакла, и њихових крилатих и рогатих становника. Наравно, за фантазију ту је стојало отворено широко поље. Рај и пакао даде се описивати како се хоће, јер још нико од онуд не дође да нам каже како тамо изгледа; па ко је јаче одвојио фантазијом, тај је јаче могао и дјелствовати на фантазију читалаца. Тако н. пр. Милтон нам описује сотоу (буди Бог с нама!) да не може боље бити, спагом пјесничке фантазије којој се дивити морамо. Тасо нам описује исто тако помоћнике сотоине: рогате демоне пакла. У Клопштоковој „Месијади“ кште анђели и ђаволи.

Међу најпрослављеније пјесничке производе од ове руке спада јеврејска пјесма о Јову из претхришћанског доба и Дантеова „Божанствена Комедија“ из хришћанског доба. За прву каже Карпиј да је то „најдивнија пјесма старих Јевреја, један од највеличанственијих створова старога вијека, за који се систематички муче гдје да га смјесте а он управо овамо иде. Оклада Сотоне с Господом, еда ли ће Јов остати вјеран Господу ако се несрећа на њега навали, ужасна судбина Јовова и на пошљетку његово узнесење — то је оквир ове пјесме, у којем се намећу онијех, те се у пјесми изводе као радна лица, расправљају тешка питања о удесу и слободи, о срећи и несрећи и о вези једне и друге с дјелима и мишљењима људским, па се на пошљетку све рјешава правдом божјом; несрећа је казна за гријех, али она може да пречисти човека, може да му буде кушаоница. Као у сваке јеврејске пјесме, тако је и у ове основни топ лиреки, јер пјесник ерцем својим прати догађаје, о којима прича, исто као што је и Гете у Фаусту употребио једну стару народну скаску, да у њој изрази своју сопствену душевну борбу, историју свога сопственог духа. Али форма је пјесме епска; они, који зборе у пјесми, казују како суде о свијету и шта им се збива у рођеној души; драматичар би то морао општрије индивидуализирати; приповједач држи непрестано конач приповјетке у руци, али ријечи опшјех, те зборе, пијесу апстрактне рефлексије, него живо и непосредно

осјећање, мисли се развијају са страстеном силом из ситуације, и на пошпетку цијело се завршује у хармонији која помпиреје.

Јеврејска књига о Јову, то је „Божанствена Комедија“ у три чина. Тако рече Г. Баур.

О самоме Данту и његовој „Божанственој Комедији“ постоји већ читава литература. Ово дјело његово спада међу оне, али не међу оне, у којима радња превлађује, него међу оне, у којима превлађује мишљење. О Дантеовом дивном дјелу каже Карнијер, да је „круна епског мишленог ијесништва. Још ни један ијесник није тако као Данте себе сама салио у једно дјело, па да се у том дјелу огледа цијели политични и религиозни живот његовог народа, све осјећање, вјеровање и знање његовога доба. Он пам казује историју своје душе, износи нам на сриједу унутрашњост својега душевног свијета; то је еп о унутрашњем човјеку. Он то чини пролазећи кроз најдубље дубине пакла, па онда пењући се све на више и више, док не прође кроз чистилиште и поине се до највиших небесних сфера, гдје је на погледу вјечноме блаженству. Он описује стање душа у тим просторијама, држећи се хришћанског наредног вјеровања. Али он сам додаје: да му је предмет ијесме човјек, који по својој слободној во-

љи добро или зло радећи прима награду или потпада казни. На тај начин он преплеће живот човјечији с ову и с ону страну гроба, у наградама и казнама представља нам стање праведника и грешника, унутрашњост њихову у спољашњем појаву. Он сам борећи се као јунак хоће да уплива својом ијесмом: хоће да избави човјека од јада и да га приведе блаженству; описује вјечни поредак, како га је Бог установио, да се по томе људи владају, па да буду сретни. Све је ту индивидуално и опет од општега значења, лично и симболично. Данте, ијесник огњене душе, жаркога патриотизма, са својим гњевом и својом љубављу, у исто је доба заступник човјечанства, које он из поћи, гдје Бога нема, и кроз болове гријеха проводи кајањем до чистилишта, а одатле на високу главницу блаженства, где је вјечита свијетлост, па којој се спозна права истина и ужива права срећа у миру душевном. Његова Беатрина, љубав из младости, која му рано увену, слика је преображене душе, која је постигла свој идеал, те му као зрака божја просијава душу казујући му шта је лијено и нита је добро и нита је истино; она га одводи у вјечно блаженство.“

(Наставиће се).

BIBLIOTEKA
CRNEGORSKE PASTIRICA
(Гет) CRNOJEVIĆ

Ој! пред вече у прођеће
Пастирца бере цвјеће;
Баволица гласно пјева,
Сва се гора преокреће: —
Тра ла ла! ра ла ла!

За пољубац један пастир
Јагњаци јој двоје нуди;
Пастирца цвјеће веже,
Па се смије — ијесму гуди:
Тра ла ла! ра ла ла!

А други јој дувак носи,
А трећи јој срце даје,
А она се свему смије,
А све пјева непрестаје:
Тра ла ла! ра ла ла!

Филип Ј. Ковачевић.

ГЛАВНИ БОЈЕВИ ЦРНОГОРАЦА СА ТУРЦИМА У XVIII. ВИЈЕКУ.

Године 1702 Црногорци се побихе са домаћим Турцима на Дубовик, Јабучу, у Текање, Бјелице, Зацпр, Бесац и на друга мјеста те истребише домаће Турке.

Турци да би ово осветили дигну војску од Ерцеговине и Арбаније. Главна битка догодила се је на Тришине у Цуце, 1706 године, где Црногорци жестоко потуку Турке и проћерају их од својих граница.

Године 1711 цар руски Петар Велики зарати са Турцима. Цар Петар био је чуо за јуначки наро-

дић црногорски па је послао к њима свога пуковника Михаила Милорадовића да учини војнички савез међу Русима и Црном Гором и да позове Црногорце да и они зарате са Турцима. Црногорци се радо одазваше позиву Русије, те се диже мало и велико на оружје противу Турака. Црногорци се бјеху подијелили на двије војске. Једна оперираше противу Ерцеговине и обколила бјеше град Никшић; друга оперираше противу Арбаније, ушла бјеше у Зегу и обколила град Жабљак некадашњу столицу Црнојевића. Црногорска војска чиниаше добро усјеље и бјеше већ принудила турску војску да се затвори у градове, те се из дана у дан очекиваше предаја градова. Баш у вријеме кад црногорска војска чини-

по најбоље успјехе етиже рђави глас да је цар Петар учинио мир са Турцима на ријеци Пруту, али у договорима о миру не бјеше ништа речено о Црној Гори. Црна Гора остане у рат с Турцима.

Године 1712 Султан Ахмет III. да би се осветио Црногорцима, што су се ови усудили дићи оружје противу блистателној порте а помагати Москвитима, посла противу Црне Горе серашћера Ахмет-пашу са шездесет иланда војске. Владика Данило Петровић нађе им на сусрет и дијно их дочека, међу Ђепанеком и Ријечком нахијом. Ту Црногорци одржали над Турцима славну побједу; задобише цео турски догор: велико оружје и дебану, а остане мртвих око 20.000 турака.

Ово још гђе расди турскога султана те овај пошле, године 1714, везира Дуван-пашу Турпилића са преко стотину иланда војске: Арбанаса, Ерцеговаца, Бошњака, Румелијата и др. Турпилић знаша да ће му тешко бити покорити Црну Гору, ако, уза силу своје војске, не употреби лукавство и превару. Он позове на договор 37 главара црногорских које све на вјеру посјече. Одмах за тим изненада крене се са својом војском те нападе на Црну Гору, попили велики дио исте, дође на Цетине, разруши Цетињски манастир, резиденцију владика црногорских, и учини догор на цетинске поље. Црногорци се разбјежаше по планинама, али не клонуше духом. Из планина двесто-ноћно нападаху на Турке и нападаху им мира.

Везир Турпилић виђе да му се није лако одржати у планине црногорске из којих издијешу соколови црногорски, те тамане турску војску, те он побјека са Цетиња преко Ђегуца у Мљетачку приморје, а одатле у Турку.

Године 1716 два паше Ченгић и са бегом Љубовићем, скупине 20.000 војске те ударише на Црногорце. Црногорци их дочекаше на Цетињу у Црно, жестоко потукоше турску војску и заробеше оба Ченгића, бегу Љубовића и још около 70 турака, међу којима је било велика турских главара. Турци су давали велике одкупе за заробљенике, али их Црногорци не дадоше на одкупе, но их све посјекоше да освете тим црногорске главаре које Турпилић посјеке на вјеру.

Над године 1717 и 1718 Мљечани заратеше са Турцима и ударише на Бар и Уцињ, скупе се велика турска војска која са сваке стране удари на Мљетачку војску и туђинаше је свуда. Мљетачка држава нађе се у великој невољи те посла молбу црногорском владци Данилу Петровићу да овај пружи руку помоћи мљетачкој војсци. Владика се олазове ову позиву и са 5500 Црногораца отиде сам лично у помоћ мљетачкој војсци. Црногорска помоћ спасе Мљетачку војску од савршене погибје.

Године 1727 Београд-паша Ченгић ударио је на Црну Гору са свом Ерцеговачком војском и дијелом војске из Босне. Црногорци дочекаше ову војску на границама међу Ерцеговином и Црном Гором и потукоше је. Београд-паша спааса се је бјегством. Он је поспе погинуо у боју против Руца под градом Очаковом.

Године 1739 Ходаверди-паша Махмутбеговић са 24.000 војске од Арбаније удари на Куче на кућу Дрекаловића. Кучи су се јуначки бранили, али се не би могли одржати да им Црногорци нијесу дошли у помоћ. Црногорци и Брђани потукоше турску војску. Седамдесет главара турских били су се затворили у једну кулу и отогле се јуначки бранили; али

паша војска запади ту кулу и главари турски сви у њој изгореше.

Године 1750 Бошњаци и Ерцеговци нападеше на границе црногорске, али бине одма повраћени натраг.

Године 1756 крене се против Црне Горе везир босански са 5000 регуларни и 30.000 перегуларно војске. У исто вријеме крене се против Црне Горе и паша од Арбаније и везир од Румелије. Први бојеви започели су се код града Никшића у мјесцу Новембру. Бојеви су се свршили на сами Николдан сјајном побједом коју Црногорци одржали над турском војском код града Никшића. Осман паша, са остатком војске, рањен, побјегао је у Босну. Тако исто биле су потучене и друге турске војске: паше од Арбаније и везира од Румелије, те је Црна Гора спасена од велике опасности која јој пријеђаше са сваке стране.

Године 1758 Абдул-паша Спужини ударио је на Црну Гору са јединицом дијелом арбанашке војске. Црногорци му нађу на сусрет и потуку га код града Спужа тако да није могао даље напредовати, него се је морао вратити натраг.

Године 1761, Априла 3, Београд-паша Османовић ударио је на Брда да им се освети што се они држе са Црном Гором. Црногорци претече у помоћ Брђанима, потуку Београд-пашу и принуђе га да се врати у Подгорицу.

Године 1767 појавио се је у Црну Гору неки самозваца Шћепан Мали, који је изишау у народу за цара рускога Петра III. Црногорци, из поштовања и пријатељства према Русији, држали су међу себом овога самозванца и односили су се к њему са уважењем. Судба јаднога Петра III. позната је. Он је био синур царике Катарине II. и свршио је насилничком смрћу. На преселу руски, поспе њега, дошла је русова жена Катарина II. године 1762. Није прошло много времена, а противници Катарине II. прокупе паше да цар Петар III. није умро, него да је, помоћу великих својих присталица, побјегао из Петрограда и живи веће у унутрашњости Русије под туђим именом. Не потраја дуго, а почеше се јављати у Русију самозванци који објавише себе царем Петром III. Између ових најзнаменитији и најопакијији за Русију био је козак Емилијан Пугачев, који је велика чуда почињо по Русији. Катарина је много мук и јада виђела и много војске своје изгубила док је дошла главе онеме самозванцу. Глас да Петар III. није умро, или још боље рећи није удавиен, изашао је и иза граница руске државе. И иза руских граница нађе се човек којеу баста наћи пред свијетом са именом Петра III. цара рускога. То је био, као што више рекосмо, Шћепан Мали. Овај одважни Самозваца морао је добро знати ствари у Црној Гори, морао је знати велику љубав Црне Горе према Русији, па је за то и ријешено да развије свој самозваначки рад баш у Црној Гори. Мљетачка република и Отоманска Порта чим чуше да се је у Црну Гору појавио некакав човек, који се прозива Петром III. царем руским, почеше пријетити Црној Гори да или преда самозванца цара, или да ће сву спржити живијем огњем, и све мртвину под мач и сабљу. Црногорци се не препрадоше ни пред онеме Шћепана. Напротив да би га боље сачували сакриве га у село Грабана, а сами се приправине да даду јуначки отпор и Мљеткама и Порти. И зашета обе ове државе ријешине се да сатру Црну Гору. Године 1768 Турска пошле противу Цр

не Горе три везира: Босанскога, Румелијскога и Албанскога са преко стотину пљада војске. Везир босански стао је логором код града Никшића на граници Црногорско-Ерцеговачкој. Везир Румелијски и Албански стадоше логором у Зету на бреговима ријеке Мораче, близу Подгорице. У исто вријеме мјетачка република, по договору са Турцима, постави свуда на својим границама праму Црној Гори војску, и издаде проглас на своје поданике, граничеће са Црном Гором, у којему се наређиваше следеће: Сваки поданик републике који би се усеуду примити у својој кући црногорску жену, или дијете, или икаквога сношаја имао са Црногорцима; или им учинио икакве помоћи; или им продао ишта или што се односи до ратне, или војничке потреба биће без икакве милости у исти час лишен имања и живота.

У ово вријеме бјеше добијео од зулума турскога и патријарх Бркић из Пећи; те сада Турци имаху да траже од Црне Горе цара рускога и патријарха пећкога. И ако сада Турска мислилаше да је Црна Гора доведена у такво стање да јој спасења нема, опет пријед него ће се кренути војска против Црне Горе бише предложени Црној Гори услови мира: Предати Шћепана Малог, прозваног царем Петром III, и патријарха Бркића, па ће се војска турска повратити натраг, и неће никакве штете учинити Црној Гори, ако не — то ће Црна Гора, без икакве поштеде, бити предана огњу и мачу.

Јунаштво и великодушје, које је свагда било прирођено Црногорецкоме народу, одбило је понуду турску и Црногорци се ријешили пријед сви изгинути по предати Шћепана Малог, па ма ко он био, и патријарха Бркића који је добијео к Црногорцима да се спасе од турскога зулума. Они одговоривше Турцима да ни под каквијем условима не ће испунити њихову тражбину. Тада Турци са сваке стране ударе на Црну Гору са истинитом намјером да је покоре, у чему су они били готово увјерени, тијем прије што су знали да Црногорци имају врло мало тајина и чебане, а не могу је ни од куда добавити, јербо су границе мјетачке државе затворене. Турци су успјели с почетка спалити трећи дио Црне Горе. Посље двомјесечне жестоке борбе Турци на сваку страну били разбјени, и са великим стидом, и великим губитком своје војске принуђени су били одступити од црногорских граница.*)

(Наставиће се.)

*) О овоме има лијепа народна пјесма наштампана у историји Црне Горе од С. Милутиновића стр. 96—100. О овоме боју, а такође и о другима, могло би се обширније писати, али ја се у овоме чланку држим једнога писма које је нађено у главној архиви министарства иностраних дјела у Москву. Писато је године 1800.

К Љ У Ч.

(Шилер.)

Ако желиш познат' себе,
Познај друге тамо, амо;
Ако желиш друге познат',
Овдје познај себе само.

Никац од Ровина.

Поштен човјек.

Истинска прича.

(Свршетак.)

Синовац се поближе примакне к постели болеснице и јакو узбуђен пружи јој руку. Он није био у стању говорити. Све, што се догодило прије између њега и тетке му, тај час далеко је од њега било. Сад је он помишљао о томе, како пред њим борећи се са смрћу, лежи једина сестра његовог оца, његова најближа рођака, која га је некад, на свој начин, вољела и жељела му добру срећу.

— Сједи! рече тетка Јуца послје кратког ћутања. Ти си први доктор, коме сам ја дозвољела препорачати мој праг. Ја сам се вазда лијечила сама и све ваше љекарје, о којима тако много лармате и хвалите их, не вриједи ни пребјене паре!

Тетка Јуца опет заћута. Као што се могло виђети, тешко јој је било говорити; она је говорила испрекидано и врло тијо.

— Ти рђавио изгледаш Томо! настави она. Мени се чини, мало си бољи од мене!

Добро није ништа говорио али га је дарнуло, што га је тетка, откако је на њ љутита, први пут назвала по имену.

Они Јуце Бергер посматраше су га, као што се могло виђети, а саучешћем.

— Блјед као мртвац! примјетиће она. — Колико имаш ђеце, Томо?

Доктор рече, да има троје, и да мала ђевојчица носи њено име — Јуца.

Блјезде болеснице црте малко се разведрише, као да се у њој за час пробуди неко племенито, добро осјећање. Али до мало њезине се мисли опет обративше на њено тадашње боно стање.

— Тамо Бергере! настави она пређашњим својим тоном — и ако си цијелог твог живота био глупак, па и цијело твоје занимање није ништа до глупост, при свему томе кажи ми, како ти мислиш о садашњем мом стању?

И ако је доктор добро знао, да нема никакве наде већ, али не гледајући на то, само да се још боље увјери у томе, најлажљивије је прегледао болесницу.

Свршивши прегледање, он је дознао, да се више нема рашта надати у људску помоћ.

Тетка га је Јуца пратила са напрегнутијем, неповјерљивијем погледом.

— А што мучиш, Томо Бергере? запита га она осјећно. Ваљда мислиш, да ја не могу чути сушту истину! Има ли икакве наде?

Доктор је рад био рећи штога ради утјехе болесници, која га је питљиво посматрала, али..... он јој каза истину!

Тетка га је Јуца саслушала, али јој се на лицу

могло опазити, колико јој је тешко било то чути, па му сјецајући рече :

— Томо Бергер! одлази одавде, откуд си и дошао! Гауна сам била, те сам у мојој немоћи запештала ти десет хиљада форинти! То је лијена сума за таквог човјека, као што си ти; али ћу ти ја доказати, да ћу ја проживјети више, него мислиш ти, жалосни љекарчићу, који ништа не разумије и сад на мени искаљује своју злобу! Ништа нико не ће од мене добити сад — нико! разумије ли? Не радујте се одвећ рано! Ја ћу прецинити тастаменат и све ћу поклонити вароши! Све!

Изнемогла Јуца Бергер паде на јастуке.

— Тетице Јуцо! рече доктор спремајући се да пође, — ја вам праштам неправду, коју сте учинили прије и чините и сад.

И он изађе врло ожаошћен, ничему не надајући се, али се ни за један једини часак није покајао, што је учинио.

Доље у предсобљу он зачу лагане кораке; нечија се рука дотаче његовог рамена. Окренувши се, он угледа Агату Гаљдер, која га је знацима позивала да уђење у једну од соба, која је била онај-ближа.

— Докторе, рече она за тим у соби, — тетка је рђаво учинила, поступиши онако с тобом; али немојте помислити, да сам ја што томе допринијела. Ви не знате, како је јако тетка Јуца предуђена! И присутвиши свој глас готово до шапата, она додаде: она оће да учини нов тестаменат, ви знате, шта ће то рећи! Ви ћете изгубити свој дио, с којим би могли некако изаћи из ужасног положаја, у ком се сад налазите, па се бојим, да ћу овом приликом пострадали и ја, која немам ни једне паре моје сопствене! Све ће сад отићи на разне установе, док међутим ми, најближи средњаци, не знамо, где ћемо преклонити главу! О, како је неправичан овај свијет!

Доктор је увјерио, да је он и он таког мишљења, али при свему томе, да се ништа не може учинити ни измјенивати ствар.

Агата је неко вријеме ћутала и, као што се могло виђети, борила се сама са собом; за тим неодлучно рећи ће: „Колико ће дуго, по вањем мишљењу, још проживјети тетка?“ Доктор слегне раменима. „То зависи највише од тог, рече он, да ли ће она бити узбуђена, или ће бити мирна; свакако се бојим, да не ће доживјети до сјутра вече.“

— Доста је ту времена, примјетивше Агата размишљајући, да се направи нов тестаменат, којим ће нас унинити просејацима!

Доктор је ћутао. Па и шта је могао он на то казати?! У ствари он је одавно био просејак, па и опет још и сад он се је бојао ерети своје жене поглед, пун неког очекивања, који је он већ видио, да је она упрла у њ.

— Е кад би тетка умрла прије, не би прецинила тестаменат! више за се проговори Агата. — Свакако ће она умријети, па шта је то, да она умре неколико сати прије! Баш на против, то би јој на неколико сати скратило предсмртне муке! Или, придаде она на једанпут, као да се домислила нечему новом, — или кад би она могла спаваати, докторе! Ни дању ни ноћу она не може да се смири! Е кад би могла отпочинуту мало у спавању, а то она јако жели, па, може бити, та би несрећна мисао о пренајми тестамената тако и прошла! У сваком случају онај, који спава, не може преиначити тестаменат! И каква би само срећа био тај сан за тетку

Јуцу, која, има толико времена, не спава мирно. Не можете ли јој дати што за спавање?

Доктор је озбиљно махнуо главом. „Не ваља“, рече он.

— Не ваља? А зашто не ваља? Ви може бити бојите се, да тетка, почем у опште страшно мрзи љекарје, не ће пхети узети ништа за спавање? Ја ћу се већ о томе побринути и под сваки начин примораћу је, да попије! Докторе, — настави она даље, — помислите само, ствар се оће тиче, да се болесници олакша, е ви би сте могли то учинити, а што се тиче нас, овјем би се отклонио њен неправедан поступак!

— Свакако то не иде! настајао је доктор, — јер се ја бојим, да тетка Јуца не ће моћи издржати дјејство лијека за спавање! Може бити послје тог лијека она се већ никад не ће пробудити!

Агата као за молитву склопи руке: — Докторе! ускликну она заглушеним гласом, како можете ви ту размишљати и колебати се! Дајте могућност тетки, да се умири и отпочине од страдања, а може бити да ће је то сачувати од неправедног поступка. Дајте јој сан, кога она тако ватрено жели; докторе, не будите луди!

Томо Бергер тешко је дисао. Крадљиви глас Агата звучао је тако пријатно, тако убједљиво, а сам он мислено видио је своју малаксалу жену, своје гладне синчиће и своју мезимцу, малу Јуцу, која се молбом пружа к њему своје мршаве ручице. Може бити она би оздравила, кад би он имао ерестава, да она може љепше живјети!

— Дакле, докторе, брже! Ви још нијесте се ријешили? настајавао је глас куначице. — Ви сте ипак на велики пост, и ви нећете да даде неколико капљица, које би опасно болесној даде покој и сан, а вама нов живот, цијелу будућност! Олакшајте нам свијем судбу — то потпуно зависи од вас.

Доктор наједанпут тргне се од своје замишљености.

— Не, узвикну он, не! Ја не могу поступити против моје савјести! Ја немам права одређивати судбу — баш и онда, и кад не би то било убиство, у судском значењу те ријечи. И управ зато, што сам ја сам заинтересиран у томе дјелу, и ја морам поготову уздржати се од поступка, који би могао имати уплива на судбу. Ја немам другог богатства, осим једине чисте савјести, и бар ћу то једино сачувати! И, може бити, доћи ће вријеме, кад ћете ви увиђети, да сам поступио правилно, те ћете ми бити захвални, што се нијесам користио вашим узбуђењем ради наше заједничке користи!

Доктор Бергер, не рекавши више ниједне ријечи, пође к вратима.

— На пољу чекају кола, рече Агата, задржавајући га још, — треба ли ми додавати, да вам не треба очекивати никакве награде. Промислите, још имате кад!

— Ја вам праштам; ви ме слабо познајете! рече он. С Богом! и он изађе из собе.

Као зрак радости засија се у њежијем пртима Агата нијем, кад је она виђела доктора, како сједа у кола.

— С Богом, докторе! рече она њему тије па полаку, и за тим пође у собу болеснице.

Како се јадни доктор вратио кући, како га је среда жена, шта јој он рекао, како је провео у ноћ — цијелог свог живота он никад није могао у

томо дати рачуна, само је једно сазнавао он, а то је, да је изгубио пошљедњу наду ослободити се злу те невоље, у којој се налазио он и његова породица.

Други дан грануло је сунце тако весело и свијетло, као да је то било у прољеће. Било је још врло рано, кад изненадно звук звоника пробуди доктора, који је већ у тешком сну све најзад заборавио био. Тражили су га. Тај пут га је Агата писмено позвала, да дође умирућој тетки.

„Дођите одмах! — писала је она. — Тетка жели с вама говорити пред смрт!“

И доктор пође, али не зато, што је очекивао што год, него зато, што му је било мило опростити се са својом рођаком.

И онет кола стадоше пред старом кућом тетке Јуне, и онет му на сусрет изађе Агата и пружи му руку. Али су јој очи биле влажне, кад га је ћутећи увела у собу.

Тамо је лежала Јуна Бергер, блиједа као платно, али, као што се могло виђети, у потпуној свијести. Тек погледом она га је поздравила и позвала к себи.

— Томо! поче са поджумич почивкама. И ако си ти био вада гаушак, али то је свеједно; ти имаш савјест, и то ме мирџ с тобом. Знала сам ја многе, који су је жртвовали и душом и тијелом ради многог мањег! И зато, што си ти поштен човјек, ја ти остављам не мали дио, већ половину мог имања, а Агата другу, као што је то још раније одређено било. Нек ти то донесе срећу, а сад ми пружи руку и одлази, — ти ми већ помоћи не можеш. Ајд' и поздравим ми малу твоју Јуну!

Доктор Бергер ценила теткину руку, на коју вану суза. Али говорио он није мислио, да посрнуће изађе из собе.

Прије, по је он епо у којој Агата му је продала тешку кесу, коју кад је доктор дохватио издрхтао је као од електричног удара. У његовом је рукама злато. А то је значајно знање за жену и ћену, који живеју ни савали о срећи, коју их очекује. Он је био као у сну и једва је могао вјеровати сопственим очима.

— Драги докторе! рече Агата, то вам тетка плаће ваш хонорар. А мени опростите моју јучерашњу комедију! Тетка вас је шледа кекшати; она је заиста преиначила тестаменат, али тако, како сам ја за вас давно од свог срца жељела. Поздравите жену и ћену, и до виђења!

Кад је доктор дошао кући, он љежно загрли своју жену.

— Катиче, рече јсј, драга, мила жена, твојијем патњама дошао је крај! Ја сам насљедник половине теткиног имања! Нек Бог благослови њен спомен!

Добивши насљедство, Бергер већ није трпио ни у чему оскудице. Сиромаштије је нестало у његовој кући. Сви у вароши почели су се понављати према њему с поштовањем. Али је он прешао с цијелом породицом у већу варош, гдје је имао много бољу срећу. Жена му се чисто помладила, ћетићи су били савршено здрави, на шта више и мала Јуна, захваљујући добрим условима живота, савршено се опоравила.

Агата Галдер вада је остала пријатељски расположена према породици Бергера, и почем се она не спрема за удавање, по свој прилици њено имање насљедиће његова ћета.

Али свакако најбољим њиховијем имањем остаће име поштеног човјека, које је стекао њихов отац.

(Из Пиве).

Ј. Љ.

СТАРИНЕ ЦРНОГОРСКЕ.

„Читања из јеванђеља на сваки дан почињу од првога дана поста, па до Септембра“. Ово јеванђеље донесено је на Цетиње из Успенскога Пивскога манастира са јошт многијема старинскијема књигама. По највишој заредби ове књиге предаће су ми на преглед. Међу њима нађох речено јеванђеље, писано на пергаменту, о којему ћу овђе рећи неколико рјечи.

По карактеру писма, а такође по ортографији и граматичним формама ово јеванђеље мора бити однесено к другој половини XIII вијека. Српска редација издржана је с највећом правилношћу и посљедователношћу. Слово и употребљавана се свуда врло правилно из чега можемо судити да је оригинал, с којег је јеванђеље преписано, био бугарске редације, и ако се није не употребљавају јуси, а и тврди знак њ свуда је замијењен меким њ.

Свега у јеванђељу има 28 табака по 8 листића и сваки је табак означен на диу бројем. Посље сваке већеље налази се кратки календар.

На посљедњој страници налази се додатак који је написан у доцније вријеме, у вријеме краља Стевана Уроша (1321—1336), који се тамо и спомиње. Тај додатак почиње се овако: „Чинџ Агрии Мина“ (ову другу ријеч ја не разумијем *); даље читамо следеће: „По поклоњ (иле) благослови владику!“ (за тијем) „придите помозимес (а може бити и поклонимес); по поклоњ номилуџ ми Боже“. За овим иде молитва: „Свси Њзе лауди свос“ у којој се помиње краљ „Стеван Урош“ „прљомоучениџ Стефан“ и „Вроносџ Сава“ (осим другитјех святица).

Да је ова приписка из доцнијег времена него јеванђеље тврди се тијем што се у њој налази на нека мјеста знак „84 мјесто „оу“. Што се у молитви спомиње богоносџ Сава, баш сумње српски профетизџ Сава, а међу тијем у календару, који се налази међу јеванђељима, овај српски светитељ није споменут, ово нам, као што је речено, тврди да је текст јеванђеља писан пријед краља Стевана Уроша, т. ј. јошт у XIII вијеку.

Ово јеванђеље је најстариј рукопис који је до сада познат у цетињскоме књижохранилишту, будући најстарија оригинална грамата на пергаменту, која се чува у цетињском књижохранилишту, јест грамата потога Стевана Уроша, који се спомиње у додатку у молитви, коју је он даровао Врањинском манастиру.

Међу књигама, које овђе донесоме из Пиве, ја нађох два октоиха који су штампани у штампарији Ђорђа Црнојевића на Обод год 1493.

Један је врло добро сачуван, а један је петрупо од влаге, али на оба су сачувани први листови са грбом Ђорђа Црнојевића, орлом српским, у онаквој форми као што је наштампано у историји Црне Горе од Сима Милутиновића на стр. 22.

Тамо још нађох два октоиха који су наштампани у Млетку „по повелици Божицара воеводи“ и „сборник“ наштампани по заповиједи истога. Октоиси су штампани године 1537, а „сборник“ 1538.

Друге књиге, које донесоме из Пиве, јесу октоиси, минје, јеванђеља и др. црквене књиге. Писане су на артији. Ако нађем што год важнијег саопћију описане истога.

Цетиње, 18. Новембра 1884.

Марко Драговић.

*) Да није може бити „минах“, што ће рећи монаха? У.